



# Eğitim

## Eğitim felsefesi ve türk eğitim sisteminin felsefi temelleri

İbrahim Kaygısız

Eğitim birçok düşünür ve eğitimci tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Eğitimin değişik tanımlarının olmasının nedeni, dayandırıldığı felsefi görüşlerdir. Örneğin, idealizme göre eğitim, insanın büneç(siz)lice tanrıya ulaşmak için sürdürdüğü aralıksız bir çabadır. Realizme göre eğitim, yeni kuşağa kültürel kalıtı aktararak onları topluma uyuma hazırlama sürecidir. Natüralizm'e göre, kişinin doğal olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir. Pragmatizm'e göre eğitim, kişiyi toplumda kalifiye ve verimli bir kişi yapmak için koşulan toplumsal bir iştir. Marxizm'e göre eğitim insanı çok yönlü eğitime, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir.

Eğitim nasıl tanımlanırsa tanımlansın temelinde toplum düzeninin etkisi vardır. Öyle olduğu içindir ki, her eğitim, sınıfsal bir nitelik taşır; üzerinde iktidardaki sınıfın damgası bulunur. Eğitim derken onun "sınıfsal öz"ünü gözden uzak tutmamak gerekir. Bu bakımdan, çağımızda kapitalist sistemin eğitimi ile, sosyalist toplumdaki eğitimi birbirinden ayırmak gerekir. Kapitalist toplumda eğitim, egemen sınıf olan burjuvazinin gereksinim ve isteklerine uygun olarak düzenlenmiştir. Burjuvazi için amaç sermaye düzeninin yaşaması ve sermaye sahibinin güçlenmesidir; eğitim de aslında bu amaca yöneliktir. Sosyalist toplumda ise eğitimin başlıca görev ve hedefleri kısaca şunlar-

dır: Kişiyi yeni bir toplumun insanı ve kurucusu olmaya hazırlamak; kişinin bedensel ve zihinsel tüm yeteneklerini geliştirmek; insanı üretici güç olarak ve birey olarak; kişinin yaratıcılığını, kendini aşma olanaklarını geliştirmek; üretimin tüm toplum yararına en fazla gelişmesi için, üretici insanı gerekli üretim bilgileriyle, teknik bilgilerle donatmak; insanların siyasal bilinçlerini yükselterek, onları toplumun yönetimine katkıya ve doğrudan katılmaya hazırlamak; kuramı ile pratiği, bilimsel bilgi ve düşünce ile davranışı kaynaştırmak.

Özetle, eğitim toplumun üyesi olan bireyi toplumun bilgi, değer ve davranış ilkelerine göre biçimlendirmeyi hedeflediğine göre, kendisi de, toplumda ağırlıklı olan düşünce, yani toplumda egemen olan sınıfın dünyaya bakış açısı -felsefesi-doğrultusunda biçimlenir ve gelişir.

### FELSEFE VE EĞİTİM

Eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilir. Hedeflerin neliği konusunda bir karara varabilmek için felsefeye başvurulur. Hangi felsefe temel alınır, o felsefenin ileri sürdüğü ölçütlere uygun hedefler, davranışlar, içerik ve sınamaları geliştirilir. Hedeflere yeni hedefler katmada felsefe etkili bir biçimde işe koşulur. Temel alınan felsefeye göre belirlenmiş hedeflere, ters düşmeyecek çelişki yaratmayacak yeni hedefler eklenir.

Eğitim ile ekonomik, politik ve toplumsal sistemlerin dayandığı felsefenin aynı olması gerekir;

çünkü eğitim sistemi, ekonomik politik ve toplumsal hedefleri her bireye maletmek, toplumu ve kişiye bu hedefleri gerçekteştirmek nitelikte yetiştirmek üzere düzenlenmiştir. Eğer eğitim sistemi, ekonomik, politik ve toplumsal hedeflerle çelişirse uzun süre varlığını koruyamaz. Bu noktada felsefenin değerlendirme aracı olarak rolü ortaya çıkar.

Eğitim sisteminin en etkili öğeleri öğretmen, yönetici ve hizmetlilerdir. Eğitim sisteminin dayandığı felsefeye göre öğretmen, yönetici ve hizmetli yetiştirmek, sistemin etkili ve dinamik çalışmasına katkıda bulunacaktır. Bu açıdan felsefenin, personelin yetiştirilmesinde, atanmasında, değerlendirilmesinde ölçütler takımı olarak işlevi vardır.

Eğitim ortamında kullanılacak tekniklerde eğitim felsefesine göre belirlenir. Örneğin, Daimci, Esasici bir eğitim felsefesi temel alınmış ise, eğitim ortamında genellikle "tümdengelim" Politeknik Eğitim temel alınmış ise "diyalektik" süreç kullanılır. Bu bağlamda, eğitim durumunun tutarlılığı, sınama durumları felsefeyle denetlenir. Eğer temelde esasıcılık varsa, öğrencinin öğretmenin söylediklerini, kitabın yazdıklarını aynen söyleyip söylemediğini, varoluşçuluk da ise öğrencinin "sınır durumu"na gelip gelmediğini ölçecek nitelikte sorular sorulur.

Bunlardan başka eğitim, felsefenin bir bakıma uygulama alanıdır. Uygulamadan elde edilenlerle, felsefe kendini düzeltip geliştirebilir. Ayrıca, eğitim yeni ve bilimsel bilgiyi sunarak da felsefenin gelişmesine, onda yeni alanların oluşmasına olanak tanır. Eğitim ile felsefenin arasında bu şekilde de tutarlı bir etkileşim vardır.

### **SİSTEMATİK EĞTİM KURAMLARI DAİMİCİLİK (Perennialism)**

Temelleri Platon, Aristo ve Thamos Aquinas'a kadar uzanan bu görüşün günümüzdeki temsilcileri arasında R. Maynard Hutching, J. Adler, M.V. Doren, S.Buchanan ve R. Livingstone gibi isimler sayılabilir. Eski çağlardan günümüze kadar gelen ve ortaçağ boyunca birçok fikirlerle beslenen, felsefi ve teolojik öğretilere yer veren görüş temele klasik realizmi ve idealizmi alır. Aquinas, eski skolastik düşünceyi, Aristocu görüşlerle birleştirmiş ve yine dini bir çerçeve içinde sunmuştur. Bunun modernize edilmesiyle günümüz eğitiminde Daimicilik (Perennialism) temsil eden temeller oluşturulmuştur. (Weber, 1991; 164-170)

Bu görüş dini geleneklere paralel bir yol izler.

Eđitim, bilinçlice tanrıya ulaşma sürecidir. Eđitim, değişmez olana uyum sağlamaya yardım etmelidir. Bu akımın hedefi akla uygun ve ölçülü olmayı sağlamaktır. İçeriğinde felsefe, matematik, teoloji konuları yer alır. Eđitim durumunda iře koşulacak teknikler taklit ve örnek alınmadır. Eđitimin ana amacı, sezgi yeteneğine sahip zihinsel yönden parlak liderler yetiştirme olduğu için sınama durumu, akla dayalı ve eliti sečen sınavdır. (Sönmez, 1996;77)

Bu akımı savunanlar "entellektüelleraristokrasi"ni desteklemeleri ve öğretimi "büyük (dini) kitaplar"ın klasik geleneği ile sınırlandırmaları açısından eleştirilmişlerdir.

### **ESASİCİLİK (Essentialism)**

1930'larda kurulan esasıcılığın savunucuları arasında W. Bagley, T. Birggs, L. Kandelve, H.H. Horne gibi isimler yer almaktadır. Esasıcılık (Essentialism) de Realizme ve İdealizme dayanır. Bu akıma göre insan genel olarak kültürel bir varlıktır. Eğitim, insanlığın mirası olan bilgi ve beceriye dayandırılmalıdır. Doğuştan hiçbir bilgiye sahip değildir. Bilgi aposterioridir ve onu elde etmenin yolu, genelde tümevarımdır. Tümevarımla elde edilen bilgi, mutlak (kesin) doğrudur. Okulun görevi de bu bilgiyi, öğrenciye aktarmaktır. (Hançerlioğlu, 1989:133-135)

Eğitim hedefleri; başat kültürel değerleri kişiye kazandırma, değişme ve çatışmayı önleme, topluma uyumu sağlamadır. İçeriğinde; tarih, sosyoloji, dil, biyoloji, fizik, kimya v.b. konular yer alır. Eğitim durumu, ezberleme, tekrarlama, gözleme dayanır. Bu görüşü savunanlar sınama durumunun ezberleme ve tekrarlama ile gerçekteşeceğine inanırlar. Esasıcılığın en çok eleştirildiği yönler şunlardır: Üzerinde anlaşılmayan, çözülmemiş, (toprak reformu, vergi adaleti, insan hakları v.b.) ve gelecekle ilgili sorunlar içerikte yer almamalı ve sınıf ortamına getirilmemelidir. Eğitim durumunda öğrenci görüş, sav üretecek, beceri gösterecek durumda görülmez. Bu nedenle öğretmenin dediklerini ezberlemek, yapmak ve tekrarlamak zorundadır. Problem çözmeye ve tartışma teknikleri kullanılmaz. Sınıf dışındaki yaşamda olup biten tüm olgu ve olaylar, değişmeler eğitim ortamında ele alınmaz. Bu görüşü savunanlar öğretmenin, eğitim ortamında gerektiğinde cezaya başvurmasını ve otoriteyi elden bırakmamasını ister. Öğrenciye gerekirse çekinmeden zor kullanılması önerilir. (Varış, 1994;86-88)

## NATÜRALİST EĞİTİM

Natüralizmin felsefi düzeyde değişik yorum ve kullanışları yanında, eğitim anlayışı XVIII. yüzyıl düşünürü J.J. Rousseau'nun yapıtlarına dayanarak açıklanabilir.

Rousseau, ünlü Emileninde çocuğa özgürlüğünü tanıır, mutluluğunu ona bağlar. Bununla beraber, çocuğun özgürlüğü "zayıflığı ile sınırlı"dır. Bu nedenle ana-babanın temel görevi, kendilerine bağımlı olan çocuklarını eğitmektir. Rousseau'ya göre her insanın, yeteneklerini kullanabilmesi için eğitimden geçmesi mutlak bir zorunluluktur. Doğuşta neyimiz yoksa, büyüyünce neye ihtiyaç duyarsak bunu bize eğitim verir. (Tanilli, 1990;55-62)

Ona göre insanı mutlak ve otoriter bir tutumdan özgürlüğe ve bağımsızlığa götürmek gerekir. Toplumsal kurumlar bireyi özünden uzaklaştırdığından eğitimin doğal bir gelişim izlemesi gereklidir. Kısaca eğitim doğaya uygun insan yetiştirme sürecidir. Eğitimin hedefi doğa kanunlarını kavramaktır. İçerisinde fizik, kimya, .biyoloji v.b. doğa bilimleri bulunur. Eğitim durumu yaparak, yaşayarak öğrenmeye dayanır. Sınama durumları ise doğal gelişimi ölçen sınavlar olmalıdır. (Tanilli, 1990;58-59)

Rousseau'nun eleştirilen yanı, daha çok eğitim üzerine kurulacağı felsefe ve kullanacağı yöntemlere kafa yormasıdır. Böylece hukuksal kaygılar arka plana atılmış, sonuçta uzun süre, bireyin eğitim hakkı ne bir formüle kavuşabilmiş ne de tutunup kök salabilmiştir. Ayrıca modern sanayi toplumunun çelişkileri üzerine yeni bir eğitim modeli sunacağı yerde, bireyin toplumdan uzaklaştırmasını önermiştir. Doğanın toplumsal gelişim süreci tarafından denetlendiğini ve topluma egemen olan sınıf yararına kullanacağını da görememiştir.

## PRAGMATİSTEĞİTİM

Pragmatizm'i savunan düşünürlerden bazıları bu başlık altında işlendi. Onların eğitim anlayışları ve bu anlayışlarının dayandığı temel önermeler, felsefeleriyle bağ kurularak sunuldu.

### a) İlerlemecilik (Progressivism)

İlerlemecilik, pragmatik felsefeye dayanır ve onun eğitime uygulanması olarak kabul edilir. Bir yanıyla İngiliz ampirist geleneğine diğer yandan modern gerçekçiliğe dayanan bu akım, C.S. Peirce tarafından geliştirilmiş, W. James ve J. Dewey tarafından yaygınlaştırılmış ve zenginleştirilmiştir. Fakat bu akımın bazı boyutları Protagoras'a dek uzanmaktadır. (Hançerlioğlu,

1978;233;55-56)

Dewey, bilgilerin beceriden önce gelmesi gerektiğine inanmaz. Ona göre, kuramsal bilgi ve incelemeler, okulun ikinci derecede amacı olmalıdır. Okulu, çocuklara ve öğrencilere, başarı göstermeleri ve hizmet etmeleri için, yeteneklerin sağlanacağı yer olarak düşünen Dewey'e göre, okul; toplumun bir tasviri bir benzeri olmalıdır. Bu tür bir okul da, çocuğu, içinde yaşayacağı büyük toplumun kurumlarına, kurallarına alıştırmalıdır. Kısacası bu tür okulda büyük toplum taklit edilmelidir. Dewey'de taklit çok önemlidir. Dewey'in okulunda, okula özgü para bastırılması düşünülmüştür. (Sönmez, 1996;J02-103)

Eleştirerek özetlersek, geleneksel eğitime karşı bir tepki olarak ortaya çıkan ve gelişen ilerlemecilik görüş katılılılığı bakımından geleneksel eğitime benzemektedir. Geleneksel eğitim, bireyi dışlayan ve yalnızca topluma öncelik veren katı tutumuyla ayrı bir kutup oluşturmuş; ilerlemecilikte de, herşeyden önce-ve yalnız bireye öncelik veren katı tutumuyla bir başka ayrı kutup oluşturmuştur. Böylece büyük bir birikim olan toplumsal kalıt, tarih ve tarihin belirleyiciliği reddedilmiştir. İlerlemeciliğin getirdiği küme çalışması ilkesi, kavramın çağrıştırdığı toplumsallığın tersine tamamıyla bireyci bir ilkedir. İlericiliğin okulu küçük bir toplum gibi görmesi bir toplumun yapısını bireyler arası basit psikolojik ilişkilere indirgemesi demektir. Yani eğitim toplumun tarihsel altyapısı ve üst yapısını gözden uzak tutar, bireylerin varlığını belirleyen tarihsel gerçeği dikkate almaz.

### b) Yeniden Yapılanmacılık (Reconstructionism)

İlerlemeciliğin devamı olan bu akımın temsilcileri John Dewey, Issac Bergson, Barold Rugg, George Counts, Theodere Brameld'ir. Kaynağını 1930 Amerika'sının kargaşasından almakta ve çeşitli felsefelerle yararcılığı (pragmatizm) birleştirmektedir. (Hançerlioğlu, 1993;55-56)

Bu görüşe göre eğitimin amacı, toplumu yeniden düzenlemektir. Toplumda reform hareketlerine girişmekle yeni bir düzen sağlama görevinin okula ilişkin olduğu ve öğrencinin araç olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Barış, dünya devleti ve insanların mutluluğu konusunda, hemen hemen tüm devletlerin ve ulusların hem fikir oldukları, ama bunu sağlayacak yollar konusunda anlaşamadıkları ileri sürülür. Buradan hareketle eğitim, bir değişim aracı olduğu kadar; bir denge aracıdır da. Yaşam, sürekli değişme olduğundan, insan her an,

onu yeniden kurmak zorundadır; çünkü bu işi yapmazsa, mutlu olamaz; dünya uygarlığını ve barışını kuramaz. (Varış, 1994;91 -92)

Barış, kardeşlik, dünya vatandaşlığı gibi hedeflere sahip bu akımda, eğitim ortamı problem çözüme, sınama-yanılma yoluyla öğrenmeye dayanır. Tüm derslerin içerik olarak kabul edildiği bu akım sınamayı, problemin çözümlenemediğini yoklayarak sınavlarla yapar.

Burjuva demokrasininin eğitime yansımaları gibi görünen bu akımın dayandığı felsefi temele eleştirel bir gönderme yapmak, gerçek yüzünü açığa çıkarmaya yeterlidir. Bu kuram sınıfsal temel, ezen-ezilen ulus, sömürge-emperyalist devlet gibi tarihsel toplumsal gerçekleri bir kenara atarak, barış, dünya devleti ve insanların mutluluğu konusunda, hemen hemen tüm devletlerin ve ulusların hemfikir olduğu ileri sürer. Burjuva reformcu hedefe sahip bu akım anlaşılacağı üzere varolan toplumsal statükonun devamından yanadır.

### VAROLUŞÇU EĞİTİM

Kierkegaard, M. Heidegger, G. Marcel, K.Jaspers, N.A Bardagev, J.P. Sartre, A. Canius ve W. Baret bu akımın temsilcileridir. Varoluşçu görüşe göre eğitim, özgürlüğü, anı yaşamayı, sorumlu olmayı, seçme yeteneğini bireye kazandırmayı hedefler. Bu eğitim ile insan, sınır durumuna getirilmek istenir. Buna göre, her bir öğrencinin kendi değerler sistemini özgürce, yetişkinlerin zorlaması olmaksızın geliştirmesine izin verilmeli ve yardımcı olunmalıdır. Estetik ve toplumsal derslerin içeriğe alındığı bu akım, eğitim ortamını, sokratik tartışma ve yaratıcı etkinliklerde bulunmaya dayandırmak ister. Varoluşu yoklayan sınavlar ise hedefe varılıp varılmadığını gösterir. (Magill, 1992;32,48,49,68,84)

Eğitim sürecine yaklaşımındaki radikal tutumu, bilgi düzeyi, eğitim süreci, birey-grup etkileşimi, öğretmen ve öğrenciye ilişkin varolan uygulamaları reddetmesi, bu görüşün uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır. Bireyi ön plana alması, toplumsal-sınıfsal konumu reddeden tutumu en çok eleştirileceği yönlerdir.

### ANARŞİST, FREUD'CU SOL VE İŞLEVSELÇİ EĞİTİM AKIMLARININ GENEL ELEŞTİRİSİ

Anarşist eğitim kuramının savunucuları, William Godwin, Max Stirner (bu iki kuramcının görüşlerini Joel Spring'in "Özgür Eğitim" adlı kitabında bulabilirsiniz), Catherine Baker (Zorunlu Eğitime Hayır, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1991)

Freud'cu sol eğitim kuramının savunucuları, Wilhem Reich (Reich'in eğitime ilişkin savları yine Spring'in Özgür Eğitim'inde bulabilirsiniz), A.S. Neil (Neil'in görüşlerini, Kürşat Bumin'in Batıda Devlet ve Çocuk, İstanbul, Belge Yayınları, 1985'de bulabilirsiniz) İşlevselci eğitim kuramının savunucuları, İvan İllich (Şenlikli Toplum, İstanbul, Ayrıntı Yayınları 1988, Okulsuz Toplum, Ankara, Birey-Toplum Yayınları, 1985), Randall Collins'dir.

Marksist kuram, kapitalist eğitim sistemi yerine yenisini önerirken, Anarşizm ise eleştirdiği mevcut sistemin alternatifini ileri sürmemektedir. Anarşist eğitimciler, kapitalist eğitimin içsel mantığından ziyade genel olarak otoriteye ve bireyleri yabancılaştırmaya (ya da sisteme sosyalleştirmeye) dayanan kurumların kendisine (ya da en azından işleyiş tarzına) karşı çıkmaktadırlar. Denilebilir ki, "kafadaki tekerleği kırmak" ve "aklı kullanmak" gibi doğrudan bireylerde bilinç değişimini gündeme getiren Anarşistler, Marksizm gibi eğitimsel sorunlara sistemli ve global bir çözüm önerisi getirememişlerdir. Freud'u sol'dan geliştirmeye çalışan kuramcılar da, tüm toplumsal (ve de eğitimsel) sorunları, bireye indirgemesiyle, çözümleme sürecinde "kısmiliğe" düştükleri söylenebilir. Reich'in özgür bir dünya için eğitimsel sorunları doğrudan psikolojik düzeyde karakter ile ilişkilendirmesi, Neil'in Summerhill'de minyatür bir yaşam biçimi kurarak çocukları mutlu edebileceğini iddia etmesi, gerçekte, eğitimsel sorunların sadece bireyin psikolojik sorunlarının çözülmesiyle halledilebileceği görüşünü içermektedir. İşlevselci paradigmanın bütün sorunsalının temel noktası, toplumsal sistem içinde ahenk ve dengenin nasıl sağlanacağı sorusudur. Bu bağlamda, eğitim kurumunun, mevcut değer yargısı ve norm sistemi doğrultusunda düzenlenmesi önemlidir. Bu temelde toplumsallaştırma mekanizmasıyla sağlanır. Bu sürecin temel aracı da okuldur. Okul, Durkheim'ın da belirttiği gibi, toplumun bir minyatürüdür.

İşlevselci paradigma, toplumda kurumlar ve birimler arası işlevsel bütünleşmeyi savunurken, eğitimin önemli roller (fırsat eşitliği sağlama, sınıf atlattırma, bireyde çok yönlü gelişimi gerçekleştirme vb.) oynadığını iddia eder. Bu haliyle işlevselci paradigma Marksist paradigmanın tam karşısında durmaktadır. Anarşizm ve Freud'cu Sol'un da Marksist paradigmadan ziyade, işlevselci paradigmaya daha yakın bir konumda olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin illich, kurumlarda düzenlemenin

devrimci bir dönüşmeden ziyade rasyonel bir reformla sağlanabileceğini belirtirken, Reich ve Neil'e oldukça yaklaşmaktadır.

### **YORUMCU (INTERPRETIVE) EĞİTİM KURAMININ GENEL ELEŞTİRİSİ**

Yorumcu paradigma "Hermetik" adı altında, kıta Avrupası'nın felsefe dünyasında, birçok alanda gelişme ve uygulama alanı bulmuştur. Makro yaklaşımlarla ilgilenmediği ya da önemsemediği, toplumun küçük ya da dipde kalan hücrelerindeki bireysel ve kümesel ilişkilerle ilgilenen yorumcu paradigma, eğitim ve bilim alanı içinde yeni ufuklar açmıştır. (Skinner, 1991 ;23-42)

Eğitsel kurum ve süreçleri anlayıp yorumlayabilmek için okul ve sınıf içi etkileşim süreçlerini yani öğretmen-öğretmen, öğretmen-öğrenci ve öğrenci-öğrenci ilişkilerini incelemek gerekir. Yani, eğitsel gerçekliği oluşturan, eğitim süreci içindeki aktörlerin gündelik eylemleridir. Çatışmasız, ağrısız, sancısız biçimde gerçekleşen bireysel etkileşimler betimlenerek birtakım sonuçlara hatta model ve tipolojilere ulaşılabilir.

Yorumcu paradigma, yukarıdaki önerme ya da varsayımlarıyla toplumsal bilimler dünyasına yeni bir bakış tarzı getirmiştir. Ayrıca, değişik görüşleri, yarattığı tartışma zemini ve geleneksel araştırmalara yönelttiği eleştirilerle eğitim felsefesine yeni bir soluk getirmiştir. Yalnız önemli kuramsal sorunlara parmak basmakla kalmamış, yeni araştırma alanlarıyla konularını genişletmiştir. Böylece sıradan bir okul gününde, bir ders saatinde, bir teneffüs sırasında olup bitenlerin kavranması da, bu kavrayışın eğitim gerçekliğini anlamda ne denli önem taşıdığı da artık gözardı edilemez olmuştur. (İnal, 19%; 212)

Ancak yorumcu eğitim kuramlarının gözardı edilemeyecek eleştirilmesi gereken bazı yönleri daha vardır: Nicel yönlü araştırma tekniklerine uzak durması, gerçekliği ve güvenilirliği tartışılabilecek araştırma yöntemlerini kullanması, incelediği konuları tarihsel-toplumsal bağlamından koparması, bilgide göreliliği kutsaması, müzakere sürecini çatışma olgusundan yalıtıp incelemesi, makro kuramlarda eleştirdiği model kurma ve tipleştirme geleneğinden kendini almaması, toplumsal kurum ve süreçleri tümüyle bireysel etkileşimlere indirgemesi, günlük yaşamın dinamik gerçeğini kavramaya çalışırken toplumsal yapının önemini görmemesi, çok sınırlı araştırmalardan sonuçlara ulaşması, vb. (İnal, 1996;213)

Yukarıdaki eleştiriler uzatılabilir. Küçük bir

sınıf ortamında katılarak gözlem yapılan, zaman zaman kağıda aktörlerin etkileşimleriyle ilgili notlar düşülen ya da teyp çözümlemesi yapılan bir yöntem anlayışında, nesnel düzeyi yüksek bir sonuç beklemek nerdeyse olanaksızdır. Fakat toplumsal yaşamın derininde yer alan bireysel ve kümesel etkileşimleri de incelemek gerekiyor. Böyle bir inceleme için de makro yaklaşımlar yetersiz gibi görünmektedir. Yorumcu yaklaşım ise okul ve sınıf ortamından çıkardığı sonuçları, başka bazı faktörlerle (aile, toplumsal sınıf, devlet, vb.) ilişkilendiremeyince elde edilen sonuç eksik kalmaktadır.

### **MARKSİST EĞİTİM KURAMI (POLİTEKNİK EĞİTİM)**

Politeknik Eğitim, Diyalektik Materyalizme dayanır ve onun eğitime uygulamasıdır. Sosyalist pedagojinin temelleri Marx, Engels ve Lenin tarafından oluşturulmuştur.

Politeknik Eğitimi savunan ve uygulananlar ise Robert Seidel (1850-1933), Heinrich Schulz (1872 - 1932), Paul Ostreich (1878 - 1959), N.K. Krupskya (1869 - 1939), P.P. Blonksy (1884 - 1941) ve A.S. Makarenko (1888 - 1935)'dur.

Marx, politeknik eğitim anlayışında kişiyi yabaneılaştıran kapitalist işbölümünün yerine, onun tüm yönleriyle gelişimini sağlayacak yeni bir işbölümünü savunur. Yeni insan, ancak üretici olmak koşuluyla işe katılırsa, şekillenebilir. Bu nedenden dolayı, tüm çocuklar resmî ve parasız bir eğitimden geçirilmeli ve bu tür eğitimde temele üretim alınmalıdır; çünkü eğitim, üretim içindir. Ayrıca insan, tüm yönleriyle yetiştirilmelidir. Politeknik eğitimde kişiler, üretim süreçlerinin genel, bilimsel ilkelerini öğrenmeli; uygulama yapmalı; her türlü işlerde yararlanacakları araç ve gereçleri kullanılmalıdırlar. Tüm bunlara ek olarak, insanlar beden eğitimi ve estetik eğitimden de geçirilmelidirler. Bu tür eğitimde uygulama ve kuram iç içe olmalıdır. Uygulama sonuçlarına göre, yeni bir kuram oluşmalı; bu oluşan kuram, uygulamada sınanmalıdır. Uygulamadan elde edilenlere göre, kuram yeniden düzenlenmeli, yani eksikleri giderilmeli, yanlışları düzeltilmelidir. Bu süreç biteviye sürmelidir. Başka bir deyişle, üretici işin yapıldığı her yer (fabrika, atölye, tarla çiftlik vb.) birer okul olmalıdır. (Marksist Eğitim kuramı için derli toplu kaynak için bkz. Korolyov, 1989;221-239)

Eğitim, toplumsal üretimi artırmalıdır; çünkü toplum mutlu olunca, kişi de mutlu olur. Bunun

için, temele toplum alınmalıdır. İnsan, doğaya egemen olmalı, onu değiştirmeli ve üretimde bulunmalıdır. Ayrıca insan, sınıf bilinciyle donatılmalı, sömürüye 'karşı olmalı, sosyalizmi ve son aşamada komünizmi gerçekleştirmeyi, barışı, kardeşliği, eşitliği, adaleti, özeleştiryi vb. başat değerler kabul etmelidir.

Bu bağlamda eğitimin hedefleri sınıfları ve her türlü sömürüyü ortadan kaldırma, insanlar arasında kardeşliği barışı, adaleti, eşitliği, mutluluğu vb. sağlama, diyalektik akıl yürütmeyi işe koşma, doğaya egemen olup, onu değiştirme ve üretimde bulunma, tüm olgu, olay ve nesnelere birbirleriyle ilişkisi olduğunu kavrama, toplumsal yararı, kişisel yarardan üstün tutma, kişiyi çok yönlü yetiştirme, çelişkinin ve değişmenin kaçınılmaz olduğunu benimseme, bilginin yüzde yüz doğru olduğunu temele alma, kişiyi komünist görüşü verme uygulama ve kuramı birlikte kullanma vb. olabilir.

Eğitimin amacı, insanı çok yönlü yetiştirmek, bu yolla doğaya egemen olup onu değiştirme ve üretimde bulunmak olduğundan, okullarda doğa ve toplum bilimlerine; iş ve teknik, beden eğitimi ve estetik derslere yer verilmelidir. Temele politik ve teknik konular içeren dersler alınmalıdır. Derslerin içeriği, kişiyi bilinçli bir komünist yapacak, onu savunup, gerçekleştirebilecek, diyalektik akıl yürütmeyi sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Dersler ve içirik; öğrencinin ilgisini çekecek, onun üretici yaratıcılığını geliştirecek, kolektif üretimi, çalışmayı, yaşamayı sağlayacak; somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene ve birbirinin önkoşulu olacak şekilde düzenlenmelidir.

Eğitim ortamında kişilik eğitimine de yer verilmelidir. Kişiler hem yaratıcılıklarını geliştirmeli; hem de yaşantılarında buyruk beklemeden görevlerini yerine getirmelidirler. Bu amacın gerçekleşmesi için eğitim durumunda öğrencilerin tartışarak, üretim ortamında karar vermeleri, görevlerini buyruk beklemeden yapmaları sağlanmalıdır.

Eğitim durumunda, özeleştiryi yer verilmelidir. Üretici işin planlaması, değerlendirilip geliştirilmesinin her aşamasında yapılanların tümü grupça tartışılmalı, herkesin görüşü alınmalıdır.

Eğitim ortamında diyalektik akıl yürütmeyi, öğrencilerin kullanması sağlanmalıdır. Bunun için, tez, antitez ve sentez sürecinin işe koşulduğu doğal ve toplumsal olgular sınıfa getirilmelidir. Ayrıca bu süreç, değişik üretim araçlarında öğrencilerce kullanılmalı; böylece onların çok yönlü ye-

tişmeleri de gerçekleştirilmelidir.

Okul öncesi eğitimde ve ilköğretimde, diyalektik materyalizmin ilkeleri genellikle eğitsel oyunlarla kazandırılmalıdır.

Eğitim ortamında, disiplin sağlamada gerektiği zaman ceza kullanılmalıdır; fakat bu, insanı tekrar topluma kazandırmak için işe koşulmalıdır.

Politeknik eğitimin sınıma durumlarında öğrencinin diyalektik akıl yürütmeyi kullanıp kullanmadığını, üretime katkısını, kuram ve uygulamadaki başarısını, komünist görüşü benimseme ve savunma derecesini, kolektif çalışma gücünü topluma katkılarını vb. ölçen sorular sorulmalıdır. Bir başka deyişe kişi, üretici işteki yapıp ettiklerine, tutumuna, emeğine vb. göre değerlendirilmelidir.

### TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

#### İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLUMUNDA EĞİTİMİN DAYANDIĞI FELSEFE

Türk toplumlarının eğitim anlayış ve uygulamaları, yaşama biçimlerinin etkisiyle şekillenmiştir. Eski Türkler'de çocukların ve gençlerin eğitilmesinde toplumun Töre'si önemli bir rol oynamaktadır. Bu töreler, Türk toplum yaşamını düzenleyen ve uyulması gerekli ve zorunlu kuralları kapsar. Bu devirdeki Türklerin eriştikleri uygarlık ve kültür düzeyi, onlarda örgün eğitim kurumlarının bulunduğu hakkında kesin bir bilgi vermemektedir. Eğitimin ortamı özünde gerçek yaşamdır. Yapararak ve yaşayarak, taklit ederek, örnek alarak öğrenme ile kademeli yaklaşım kullanılırdı.

Eski Türklerde eğitimin genel hedefi "Alp" insan tipini yaratmaktır. O, göçebe, mekânını genişletmek isteyen, akıncı, mertçe çarpışan, üstün Türk'ü temsil eder. O'nun yegane hedefi "Cihan İmparatorluğu kurma, itaat ettirme"dir. Bunun yanında yetişecek insan tipinin iyi, adil, büyüğe saygı, küçüğe sevmeye, dayanışma, paylaşma, sözünü tutma v.b. özelliklerini alması da istenir. (Akyüz, 1989;)

Sınıma durumları, yaşamının kendisi, savaş ve savaş oyunları, av, ortaya koyduğu araç - gereç ve ürünlerdi. Yani kişi yaşamda sınanırdı.

Uygurlar diğer İslamiyet Öncesi Türk topluluklarından farklılık gösterirdi. Onlar, yerleşik, bilgi ve kültür düzeyi yüksek olduğu için, yüzyıllarca çeşitli Türk ve yabancı devlet saraylarında

katiplik, bürokratik, danışmanlık, kültür elçiliği yapmışlardır. Bu nedenlerden dolayı Uygurlar'da eğitim - öğretim işinin okullarda yapıldığı düşünülebilir.

#### MÜSLÜMAN OLMALARINDAN SONRA TÜRKLERİN EĞİTİM FELSEFESİ

Türklerin İslanjetisi benimsemeleri onların eğitimine yeni özellikler kazandırmış ve Türk eğitim tarihi bakımından bunun bir takım önemli ve sürekli sonuçları olmuştur. Türk toplumlarında ilk kez, medrese denen düzenli bir örgün eğitim - öğretim kurumu olan okul ortaya çıkmış, medreseler kısa sürede her tarafa yayılmıştır. Bu kurumlar Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar yaşamıştır. Türk toplumlarının dünyaya bakış açısı İslamiyetin etkisi ile yeni şekiller almaya başlamış, eski Türk değerleri ve töresi değişme yoluna gitmiştir. Medreseler ile düşünürler, din adamları bu değişmeyi sağlayıcı bir rol oynamışlardır.

Türk - İslam toplumlarındaki eğitimin genel hedefi "Gazi ve Veli" insan tipini yaratmaktadır. Gaziler, İslâmın zaferi için, müslüman olmayan düşmanlara karşı savaşan insanlardır. Veliler ise kendi nefislerine karşı savaş açar, duyu ve düşüncelerini eğitirlerdi. O'nun yegane hedefi Allah, kitabı Kuran ve Peygamberininin buyruklarını yerine getirmek ve bunlara uyulmasını sağlamaktır. (Mutluay, Meydan-Larousse, Eğitim Maddesi; Türkiye Bölümü)

Aynı zamanda eski Grek, Latin kültürü de İslamiyetle çehre bulmuş İslam - Türk toplumunu etkilemiştir. Bu mozaikten Türk - İslam - Grek - Latin - Anadolu felsefi düşüncelerinin ya sadece birisinden ya da hepsinden etkilenmiş düşünürler yetişmiştir. Bu düşün dünyasında baskın olan İslamiyettir. İslamiyeti temele alan ve Türk eğitimini etkileyen düşünürlerin bazıları ve onların temel savları şunlardır:

**Farabi (Muallim-i Sani - İkinci Öğretmen):** Aristo'dan sonra kendisine ikinci öğretmen denen Farabi (870 - 950) öğretim ve eğitimi birbirinden ayırır. Öğretim, milletlerde erdemleri vermedir. Öğretim konuşmayla, bilgi aktarmayla olur. Eğitim ise, uygulamalı olarak meslekleri ve işleri öğrenme, beceri kazanmakla gerçekleşir. Bu tür işler ve sanatlar alışkanlıklarla kazanılır. Öğretim - eğitim yapılırken, kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, yakından uzağa ilkesine uyulmalıdır. İki tür ders vardır. Allah'ın varlığı ile ilgili olanlar ve düşünmek, araştırmak ve ortaya çıkarmakla ilgili olanlar. Mesleklerle, iş ve

sanatla ilgili bilgiler ve beceriler ikincisini oluşturur. Farabi öğretim yöntemi olarak iki yoldan söz eder. Retorik kabul edilene, zorlama kabul edilmeyecek olanıdır. Üç tür eğitici vardır. Bunlar, Aile reisi, öğretmen ve devlet başkanı. (Adivar, 1987;80-81)

İbni Sina (**Avicenna** - Üçüncü Aristo): Farabi gibi O da Eflatun ve Aristo'nun görüşleriyle İslamiyeti sentezlemeye çalışmıştır. İbni Sina'ya göre eğitim çocuğun doğumuyla başlar. Altı yaşında okula gitmeli, 14 yaşına kadar okutulmalıdır. Öğretmen, her çocuğun yeteneğini ilgisini, zevkini araştırıp bilmeli bunlara uygun bir sanatı ya da mesleği ona öğretmelidir. İbni Sina'da arke Allah olduğu için öğretmen dindar olmalıdır. Okulda okutulacak dersler Kuran, Şeriat, Dil, Ahlak, Sanat, Beden Eğitimi v.b. dir. Eğitim işini anne - baba yani aile yüklenmelidir. İbni Sina'ya göre eğitim ve öğretimin altı türü vardır. (Berkes, 1985:69-70)

1. Zihni öğretim
2. Sınai öğretim
3. Telkini öğretim
4. Tedibi öğretim
5. Taklidi öğretim
6. Tenbihi Öğretim

Gazali (Haccetüi İslâm): Gazali geleneksel eğitim anlayışı en çarpıcı biçimde bize gösterir. İslam eğitim anlayışında en üst eğitici Allah, yani eğitici anlamında Rab'dır. Rab, insan şahsiyetindeki temel özellikleri en iyi bilen ve onu yaratandır. Yani O'nda islami eğitim, Rab'bm kişiye doğru yolu göstermesi (irşad) demektir. Bu doğru yolda (şeriat) ilerlemek her müminin kutsal görevidir. Eğitimde "ilmi" gerçeklerin ele alınmasının gerektirilmesi, Allah'ın kutsal sözlerinin kanıtlanmasından başka bir şey olamaz. Cahiliye dönemine son veren Allah sözleri Kur'an'dır. Ayrıca Peygamberin hadisleri de Kuran'la birlikte öğretmen aracılığıyla "nakli ilim" tarzında öğrencinin kafasına sokulmalıdır. (Hilav, 1990;79-80) -

12. yüzyıla gelindiğinde İslamdaki dogmatizmin ağırlığı görülmeye başlanıyor. Ortadoğu ve Mısır'da kurulan medreselerden çok ünlü bilim adamlarının yetişmesini sağlayan İslami eğitim Felsefe ve Mantık gibi dersleri programından çıkarır. Gazali'nin sofu islam anlayışı, İslami eğitimin Batı karşısındaki yenilgisinin başlangıcı olur. Benzer süreci Osmanlı İmparatorluğu da yaşamıştır. Fatih ve Kanuni dönemleri hariç, tüm Osmanlı eğitim sistemi, Batı ilerledikçe içe, yani dogmatik bir İslami versiyona yönelmiş ve elindeki medreselerin niteliği yozlaşmıştır.

### SELÇUKLULAR VE OSMANLILARDA EĞİTİM FELSEFESİ

İlk Selçuklu medresesi 1040 yılında Nişapur'da, Osmanlılar'da ise 1330 yılında İznik'te kuruldu. İlkokullar; dar-ül talim, mektep, mektep-hane, dar-ül ilim, sıbyan, mahalle mektebi v.b. adlarla açıldı.

Her mahalle ve köyde, okuma, namaz kılma ve İslam kuralları öğretilirdi. Kur'an ezbere okutulur, anlamı çoğu kez bilinmezdi. Medreselerde dersler; fıkıh (İslam hukuku), kelâm (Tanrı'nın varlığı ve birliği), belagat (konuşma), nıaani (sözcükler ve dilbilgisi), hesap, hendese (geometri), heyet (astronomi), ilm-i hikmet (felsefe), tarih, coğrafya, sarf (morfoloji, dilbilgisi), nahiv (cümle yapısı), hadis, mantıktı. Bu dersler 16. yüzyılın sonuna dek okutuldu. 18. ve 19. yüzyıllarda ise, ağırlık İslami bilimlere, yani, fıkıh, kelam, belagat, hadis vb. yer verildi. Hesap, hendese, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi dersler ya programlardan çıkarıldı, ya da gereği gibi işlenmedi.

Türk ve Osmanlı Eğitim sistemi, Türk örfü ve İslami temellere dayanmaktadır. Belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için, genelde eğitim durumlarında öğretmen merkezdedir. Bilginler peygamberin varisleridir; onları sayan Allah ve Peygamberi saymış olur. Bilginlere itaat ediniz; çünkü onlar dünya ve ahiretin kandilleridir. Bunların bir sonucu olarak, öğretmenin söylediği, kitapların yazdıkları, İslam bilgilerinin ileri sürdükleri kesin doğrudur. Öğrenci bunlar üzerinde tartışmamalı, ezberleyip aynen söylemelidir. Kuram ve uygulama arasındaki birlik sağlanmalıdır. Kalıcılığı sağlamak için eğitim ortamında tekrara sıkça yer verilmelidir. Sınama durumlarında genelde ezbere dayalı sorular sorulmalıdır. İş ve meslek eğitiminde ise, bizzat işi, mesleğin gereklerini yapıp göstermesi yeni bir ürün ortaya koyması gerekir.

18. yy'da bozulan imparatorluk eğitim sisteminin nedenlerini iki kümede toplayabiliriz. İmparatorluğun sosyo - ekonomik sisteminin bozulması ve eğitim sisteminin geliştirilmemesi. Fakat asıl neden, medreselerin İmparatorluğun ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. 18. yy'dan sonra medreselerin ıslah edilme girişimlerinin, olumlu yanıt vermemesinin nedeni gelişen kapitalizm koşulları için gereken zihniyeti üretecek kapasiteye sahip ne müderrise ne ders kitaplarına ne de müfredata sahip olmamasıdır. Böylece medreseler için yapılan her girişim, aslında bu okulların miadını doldurduğunu görmeme eksikliğidir. (İnal, 1996;58-59)

Osmanlı eğitim sistemi, Batı'ya çok yavaş bir hızla açılırken siyasal yöneticiler iç muhalefetten çekinmeleri nedeniyle medrese sistemine dokunmamış ve yeni bir sistemin doğmasını gözetken strateji izlenmiştir.

Dine dayanan eğitimin yerine modern eğitimin kurumları yaratmak, Tanzimattan başlayarak İslahat devrinin ana sorunu olmuştur. Askeri okullar biçiminde başlayan yenilik adımları, sanat okullarıyla küçük bir gelişim gösterir, yeni sivil okullarla iki sistem yan yana yürür; II. Abdülhamid döneminde duraklayan çabalar 1908 'den sonra hızlanır.

Tanzimat hareketi yukardan aşağıya gelişen bir yenileşme olduğu için, medreselerden umut kesen reformcular, yeni okulların bağlı olacağı bir merkez örgüt kurmakla işe başladılar. Askeri ve sivil devlet memuru yetiştiren okulların bağlandığı bu örgütün tüm mali yükü devletçe karşılandı. Fakat vakıf gelirlerinden artık yeterince finansman elde edilemediği için bütçe büyük bir yük altında kaldı. Parasız eğitimin getirdiği yük Cumhuriyet ve sonrasında da başlıca sorun olacaktır.

En büyük etkiyi Fransız eğitim sisteminden olan Tanzimat, halktan uzaklaşmış bir aydın sınıfı yetiştirir; buradan yetişenlerin hepsi, devlet örgütünde görev almaktan başka yol bulamadıkları için, yeni bir "bürokratlar" sınıfı doğar. Böylece, medreseden ve modern okullardan çıkan, yaşayışları eğitimleri birbirine uymayan iki ayrı kuşak, yenilik yılları boyunca yan yana yaşarlar. Bu ikilik Cumhuriyetin medreseleri kaldırmasıyla son bulacaktır. (Tanilli, 1989;32-35)

II. Meşrutiyet'ten sonra her alanda olduğu gibi eğitimde de gelişmeler oldu. Eğitim üstüne, tartışmalar II. Meşrutiyetin getirdiği zenginliklerden biridir. Eğitim anlayışları ve önerilen iki görüşün yani batılı iki görüşün, Türkiye alanı üzerinde yansımalarından, uzantısından başka bir şey değildi. Bu iki görüşten birisi Ziya Gökalp'm Durkheimciliği, ötekisi, M. Satı'nın Sepencerciliğidir. Bireyci görüşü savunan Perens Sebahattin ve Abdullah Cevdet de Satı'yla aynı görüşü savunuyorlardı.

Ziya Gökalp'e göre, eğitimin amacı, kişiyi doğal ve sosyal çevreye uydurmak, toplumun yaşattığı kültür değerlerini (müntezir terbiye) insana kazandırmaktır. Bu anlamda eğitim, psikolojik bir olay değil sosyal bir olaydır; amacı millî kültürü aşlamaktır. Onun için, Batı'nın yalnız evrensel tekniğini almalı, millî değerlerimizi titizlikle korumalıyız. Modern eğitim yanlıları ise, değer yar-



gıllanı ailenin aşlamaya yeterli olduğunu, çevrenin bu tutucu eğitimine karşı okul eğitiminin - mümkün mertebe- çevre baskılarından kurtarılması gerektiğini savunurlar. Bireyci görüşü savunan Satı Bey, Prens Sabahattin, Abdullah Cevdet ise, bir yandan anglo-sakson yöntemlerinin kabulünü ve uzmanlarının çağrılmasını, bir yandan da kişilerin yeteneklerinin geliştirilmesini salık verirler. (Berkes, 1985; 126-129)

İkinci Meşrutiyet yıllarında. Ziya Gökalp'm siyasal gücü ve etkisi bu sosyolojik görüşün, öğretim kurumlarımızda yaygınlaştırılmasını ve uygulanmasını kolaylaştırmıştı. M. Satı ve görüşü etkili olmadı.

### CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM FELSEFESİ

Tanzimatla başlayarak II. Meşrutiyet yıllarına kadar süren eğitimin görüşleri ve uygulamasına çalışan öğretim programları, Fransız eğitim sisteminin damgasını taşır. I. Dünya Savaşında, Türkiye ile Almanya arasında bilinen ilişkiler sonucu, Alman eğitim sistemi ülkemizde etki alanı bulmaya başlamıştır. Giderek arlan bir uygulama ile bu etki İngiliz etkisi de dahil II. Dünya Savaşına kadar sürgelmıştır. II. Dünya Savaşından beri de savunulan eğitim görüşü ve uygulanan öğretim programları Amerikan eğitim sisteminin damgasını taşır.

Bu arada, gerek Cumhuriyet öncesi gerek Cumhuriyet sonrası, çalışmalarına, eğitimde görüş ve uğraşlarına tanık olduğumuz İsmail Hakkı Baltacıoğlu, (1186 - 1978) uzlaştırıcı bir akım olarak orta yol - bir üçüncü yol yaratmak istemiştir. Baltacıoğlunun "toplumsal okul" (içtimai mektep) diye adlandırılan önerileri dikkate değer: Ona göre, eğitimin yapacağı iş, gerçek çevreleri hazırlamak, kişileri bu gerçek iş ve yaşam çevreleri içinde yetiştirmektir; demokrat yurttaşlar yetiştirmek için okul topluluğunun da demokratik ilkelere dayanması ve öğrencilerce yönetilmesi gerekir; kişilik, çevre, travay ve inisiyasyon ilkelerine göre kurulması gereken toplumsal okul, gerçek kişilikler yetiştirmek için tek yoldur. (Tanilli, 1989;38-39)

Bu arada eğitim yaşamını düzenlemek için - başta John Dewey olmak üzere -yabancı uzmanlar çağırılmış; Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde dinsel temellere dayanan eski eğitim bütünüyle yıkılmışsa da, modern eğitimin yerleştirilmesi konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Ülkede, özellikle 1930-1940 yılları arasında, modern eğitimin geliştirilmesi amacıyla yeni denemelere girilir; eği-

timi köyün üretim yaşamına bağlamak, öğretmeni de köyde üretim yaşamının bir ögesi durumuna getirmek isteği hedef alınır; 1935'te Reşit Galib'in bakanlığı sırasında kurulan Köy İşleri Komisyonu, "köy eğitimi"nin ana ilkelerini belirten önemli bir rapor hazırlar; bu gerçeklere dayanarak Saffet Arıkan'ın Bakanlığı sırasında eğitmen denemesine girilir ve olumlu sonuç alınınca da, 1940'ta ünlü Köy Enstitüleri denemesi başlatılır.

1927 yılından başlayarak 1960 yılına kadar Türkiye'mizde, eğitimle, öğretimle ilgili önce görüş ve uygulamalarına, sonra görüş ve düşüncelerine tanık olduğumuz İsmail Hakkı Tonguç'a (1897-1960) sözümüzü getirmek istiyoruz.

Tonguç'un belli başlı ilk iki düşünce, ilk iki bilgi kaynağı, dolayısıyla ilk iki esin kaynağı İsviçreli Pestalozzi (1746-1827) ve Amerikalı Dewey'dir. (Türkiye'de Pragmatizm ve Köy Enstitüleri için bkz; Ergun, 1987;)

Pestalozzi'nin ilk ve büyük özelliği J.J. Rousseau'cu olmasıdır. Hatta aşırı bir Rousseau yanlısıdır. Araştırmamızın ilk sayfalarında eğitim, öğretim görüşünü sergilediğimiz Rousseau doğacıdır; yani Rousseau, toplumu doğa olarak, çocuğ-insanı bir doğa parçası olarak düşünür. Ona göre, eğitim, öğretim öğrencinin girişimine bırakılmalıdır. Rousseau'nun bu görüş ve düşüncelerini çok ama pek çok benimseyen Pestalozzi, çocuk ve insan konusunda doğa yasalarına boyun eğ ve boyun eğilmesi gerektiğini savunur. Rousseau gibi, Pestalozzi de insanda evrimi, içerden dışarıya yani bireyden topluma doğru özgür bir evrim olarak düşünür. Pestalozzi'ye göre, çocuk tohum gibidir; önce yeşerir; sonra gövde olur; sonra dal, yan dallar; sonra tomurcuk yaprak olur; sonra çiçek açar; yemiş olur; yemişler olgunlaşır. Yetiştirilecek kimseler bir mesleğe hazırlanmak için doğal yeteneklerinin, bireysel isteklerinin gösterdikleri yöne doğru götürülmelidir ve yetiştirilecekler için bundan daha iyi bir yol bulunamaz.

Tonguç'un ilk iki esin kaynağından ikincisi olan Amerikalı Dewey'in eğitim görüşünün özeti şudur: Dewey'e göre, okul, kendi kendini gönenen gerçek bir toplum olmalıdır; beceriklilik bilgiden önce gelmelidir; en yararlı olan en gerçek sayılmalıdır; okul küçük bir toplum olmalıdır.

Pestalozzi ve Dewey gibi ve özellikle bu ikisinden esinlenerek Tonguç da bilinen geleneksel eğitime karşı çıkan bir yeni eğitimcidir. Fakat, daha önce de söylediğimiz gibi, bu çok görelidir (izafi) bir yeniliktir.

Öyleyse, yeni eğitimin bireyci ve yalnız bireyci yaklaşımındaki yanlışlıkları, Tonguç'un yanlışlıkları olarak da kısaca şöyle yineleyebiliriz: Çocuğu, yalnız doğal bir varlık olarak gören Tonguç, çocuğun tarihsel, toplumsal bir varlık olduğunu görememiştir. Yani çocukla, insanla ilgili tarihsel, toplumsal belirleyicilikleri anlamaktan uzak kalmıştır. Başka yeni eğitimciler gibi Tonguç da, toplumun varlığını ve yapısını bireylerarası basit psikolojik ilişkilere indirgemiş, yani bireylerin varlığını belirleyen tarihsel gerçeği hiç dikkate almamıştır. Tonguç'un eğitim, öğretim ilkeleri bireyci ilkelere; bireyci psikoloji ilkelere aittir.

Eğitim ilkesi olarak, daha doğrusu eğitim tekniği-öğretim tekniği olarak "iş içinde, iş vasıtasıyla, iş için eğitim"i köy enstitülerinde uygulayan ve uygulattıran Tonguç'a göre İŞ nedir?

Tonguç istemezdi ama, bu İŞ Türkiye'nin sannaileşmesini, kalkınmasını istemeyen İngilizlerin ve başka yabancıların istediği gibi, Türkiye'yi Ortadoğu'nun sütçüsü, manavı, kasabı yapardı! Ayrıca bu İşler için yalnız ve yalnız köy çocuklarını bu işlerde bırakmak, köy çocuklarını, toplumsal kökenleri olan köylülükte hapsedmek değil midir?

Bu köy enstitüleri girişimi, köy çocuklarını, meslek olarak, yalnız köy okulu öğretmenliği mesleğinde bırakmak demek değil midir?

Köy çocuklarını, köy okulu öğretmenliği mesleği dışındaki mesleklere de yöneltecek bireğitim-öğretim düzeni neden düşünülmemiştir?

Türk eğitim tarihinde bir eğitim olgusu olarak köy enstitülerini, eğitim felsefesi elbette inceleyecektir. Elbette köy enstitüleri eğitim felsefesinin konusu olacaktır. Fakat, 1940'ların Türkiye'sinde, çok fakirliği, çok ezilmişliği, çok ihmal edilmişliği, çok cahilliği, çok horlanmışlığı ve aldatılmışlığı devam eden köylülerimizden gelebilecek muhtemel direnmeleri yatıştırmak için kurulduklarını düşündüğümüz köy enstitüleri, bizce, daha çok ve önce siyaset felsefesinin konusu olmalıdır.

Türkiye'mizdeki bütün ilkokullarda bugün de uygulanan 1968 ilkokul programı, 1948 ilkokul programını değiştirmek için hazırlanmış ve yapılmıştır.

Hemen ve her şeyden önce belirtmek zorundayız ki, 1968 ilkokul programının çok garip ve çok anlamlı siyasal bir başlangıcı vardır. Şöyle ki, 1968 ilkokul programının serüveni, 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partinin Millî Eğitim Bakanlarından Celal Yardımcı'nın bir dış ilişkisiyle başlar. Bu dış ilişki, Celal Yardımcı ile Amerikan

FORD vakfi arasında kurulan bir ilişkidir. Demokrat Parti yönetiminin de elbette bu ilişkiden haberi vardır; bu ilişkiyi elbette onaylamıştır. 1968 ilkokul programıyla ilgili kendi ilk genel düşüncemizi şöyle özetlemek isteriz: Bu 1968 ilkokul programı, ekonomik siyaseti özel girişimcilik üzerine kurulan bir siyasal partiye hiç ters düşmez. 1968 ilkokul programının, Demokrat Parti döneminde hazırlanmaya başlaması da hem Amerika açısından hem Demokrat Parti açısından tutarlıdır. Çünkü 1968 programı, özel girişimciliğin eğitim ve öğretim anlayışını yeterince yansıtır.

Bu genci çerçeve içinde Türkiye eğitim felsefesine doğru yönelince **kopyacılık** yerine **yaratma** çabasına girişme gerekliliği farkedilmemiştir. Yalnız eğitim felsefesi hakkında değil, hemen her alanda, Türkiye'de uzun süredir "**nakilcilik**" (**aktarmacılık**), varlığını göstermiş; yaratma çabasına girişmeye -âdeta- karşı çıkmış; "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma" hırısı ile "**aktarmacılık**" birleşiverince ilerlemeyi güçleştirmiştir. Hazır yatırların çoğu zaman geçmişe ait olduğu âdeta unutulmuş gereksiz çabalara girişilmiştir. Yaratıcı eğilimler hep engellenmiştir. Böyle bir girişimin ortak çalışmayı zorunlu kılması çoğu zaman gözden kaçırılır olmuş, kubaşma fikrine pek varılmamış; bu ülkede tekçi savlar, diktacılığa yöneltilmiştir. (Günümüz Türk Eğitim Sisteminin Dayandığı Felsefe için bkz. Ertürk, 1986; 185-190)

İlerleyiş hızı ve yönü ile hedefler ve dilekler arasında farkların varlığı ve büyüklüğü, Türkiye'de -esas itibarıyla- **Ricatçılık**, **İlericilik** (**Ütopyacılık**), **Sürüklenmecilik**, **Tutuculuk**, **İlerlemecilik** yaklaşımlarını kapsayan beşli sistemi ortaya çıkarmış; bunlar içinde görülen grupların çoğu "doğrularım bellidir" anlayışıyla varlığını göstererek iç savaşa yönelmiş, sonuna doğru hep kurtuluş için dikta ister istemez yer almış; ve buna karşı "kurtuluştan kurtuluş" girişimi gittikçe güçlenmeye başlamıştı.

Sözünü ettiğimiz beşli sistem içinde toplumdaki zorunlu değişmeye karşı direngen ve mevcut düzeni koruma çabası içinde olan statükocu bir tutuculuk; geçmişteki belli bir devrenin özlemine kapılarak oluşmuş düzeni suçlayan **ricatçılık** (İslamîyetçilikteki şariatçılık; İslamdan önceki Türk törelerine ağırlık getiren kavrayış); düzeni suçlayarak geleceğe yansıtılmış değişmez bir hedef uğruna ne pahasına olursa olsun toplumu değiştirme hırısı içinde olan ütopyacılık veya ilericilik; teveküle düşercesine ne olursa münasiptir diyerek yöneltilen değişmelere kapılıp sürüklenenler yani sü-

rüklenmeeilik; ve problem çözücü olmayı ve bilimsel yöntemi yaşamın ve toplumun türlü alanlarına uygulama alışkanlık ve gücünde olmayı gerektiren, değişmeyi kontrol tutumuna yönelik olan ilerlemecilik varlığını göstermiştir. Fakat bu ilerlemecilik bizi değil efendilerimizi ilerletiyor bizi daha bağımlı kılıyordu. Şüphesiz değişmeye karşı direnme faydasız hatta tehlikeli, olanlara kapılıp sürüklenme yetersiz hatta zararlı, taşillara sarılmak sakat, ütopyaya, ileridekine sarılmak dayanıksız, üstelik zaman zaman korkunç; değişmeyi kontrol tutumuna yönelmek olumlu fakat zor olduğu söylenebilir. Bu nedenlerle uygulamalara girildiği zaman bunalmaların yer alması kaçınılmazdı.

1960'larda belirtebildiklerimiz gerçekleşti. Başlangıçta tutuculuk ile ilerlemecilik arasındaki mücadele varlığını gösteriyordu. Kısa bir süre içinde acelecilik, hızlı değiştirme hırsı varlığını gösterdi. Halk içinde çoğunluğu oluşturan tutucular ve ilerlemeciler hükümeti kolayca kuramayınca azınlığın içindeki ricatçılardan destek alınmaya başlandı.

Ülkedeki istendik gelişme hızının bizim öğrenme hızımızı kat kat aşmaması gerektiği bir türlü anlaşılacak istenmemiş, yirmi yıl içinde dikta-demokrasi savaşı da varlığını göstermiştir.

Az önce belirttiğimiz "kurtuluştan kurtuluş" girişiminin gittikçe güçlenmeye başlamış olması problemi çözmemiş gibi görünüyor. Beşli sistemdeki ilerlilik bastırılmış, tutuculukta ve ilerlemecilikte bölünmeler yer almış, sürüklenmecilik daha etkili hale gelmiş, ricatçılık iyice güçlenmiş, ricatçılar içindeki dinciler ile töreciler külliyen ayrı olmaları gerekirken, bir de "Türk-İslam Sentezi" gibi gerçekçilik dışındaki anlayış söz sahibi olmaya başlamıştır. Sonuç olarak; ülkemizde, temelde idealizmin ve realizmin baskın görüldüğü; mutlakçılığın (saltıklığın) her türüne karşı Amerikan kaynaklı pragmatizmin, bazı çabalara karşın yetişkinler arasında yaygınlaşmadığı, yaygınlaştığı oranda sömürülmemizin aracı haline geldiği; Avrupa'da etkili olduğu söylenen varoluşçuluğun, çoğunluğa iyice yabancı kaldığı anlaşıldı. Şüphesiz daha geniş çapta yapılabilecek araştırmalar sağlanabilirse, daha genele dönük kararlara doğru varılabilir.

#### GENEL KAYNAKÇA

- Adivar, A. Adnan, **Tarih Boyunca İlini ve Din (Bilim ve Din)**, İstanbul, 1987.
- Prof. Dr. Akyüz Yahya, **Türk Eğitimi Tarihi (Başlangıçtan, 1988'e)** A.Ü. EBF Yayınları, Ankara 1989,
- Berkes Niyazi, **Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları**, Adam Yayınları, İstanbul 1985.
- Bilhan Saffet, Eğitim Felsefesi**, Ankara 1991.
- Binbaşıoğlu Cavit, **Eğitim Düşüncesi Tarihi**, Ankara 1982.
- Büyükdüvenci Sabri, **Eğitim Felsefesine Giriş**, Ankara 1991.
- Ergun Doğan, **Sosyoloji ve Eğitim**, V Yayınları, Ankara 1987.
- Prof. Dr. Ertürk Selahattin. **"Türkiye'de Eğitim Felsefesi Sorunları"**, Türkiye I. Felsefe Mantık Bilim Sempozyumu Bildirileri, Ülke 1986.
- Prof. Dr. Ertürk Selahattin, **Diktacı Tutum ve Demokrasi**, Ankara 1982.
- Gökberk Macit, **Felsefe Tarihi**, Ankara 1979.
- Hançerlioğlu Orhan, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul 1976.
- Hançerlioğlu Orhan, **Düşünce Tarihi**, İstanbul 1987.
- Hilav Selahattin, **Felsefe El Kitabı**, İstanbul 1990.
- İnal Kemal, **Eğitimde İdeolojik Boyut**, Doruk Yayıncılık, Ankara 1996.
- İllich İvan, **Okulsuz toplum**, Ankara 1985.
- Korolyov Fyodor, **Lenin ve Eğitim**, Sorun Yayınları, İstanbul 1989.
- Magill Frank, **Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği**, İstanbul 1992.
- Makarenko Anton, **Ana Babaların Kitabı**, İstanbul 1987.
- Öztürk Hüseyin, **Eğitim Felsefesi**, Konya 1992.
- Rebaul Olive, **Eğitim Felsefesi**, İstanbul 1992.
- Skinner Quentin, **Çağdaş Temel Kuramlar**, Ankara 1991.
- Dç, Dr. Sönmez Veysel, **Eğitim Felsefesi**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 1996
- Sunar İlkay, **Düşün ve Toplum**, Ankara 1986.
- Suhamlinski Vasili, **Eğitim Üzerine**, İstanbul 1986.
- Tanilli Server, **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz**, Amaç Yayıncılık, İstanbul 1989.
- Tanilli Server, **Dünyayı Değiştiren On Yıl**, İstanbul 1990.
- Topses Gürsen, **Eğitim Felsefesi Temel Sorunları**, Ankara 1982.
- Ülken Ziya Hilmi, **Eğitim Felsefesi**, İstanbul 1967.
- Prof. Dr. Varış Fatma, **Eğitim Bilimine Giriş**, Atlas Kitabevi, Konya 1993.
- Weber Alfred, **Felsefe Tarihi**, İstanbul 1991.
- Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** (İletişim Yayınları)
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (İletişim Yayınları)
- Ana Britanica Ansiklopedisi**, Eğitim-Eğitim Felsefesi Maddeleri, Ana Yayıncılık.